

T3. Bulgakov, M. A. (2022). *Şeytanname*. çev. U. Büke. İstanbul: Can**Cemile TUĞ¹**

Mihail Afanasyeviç BULGAKOV'un 1923 yılında yazdığı orijinal adı Дьяволиада (Diyavoliada) İlk kez 1924 yılında Moskova'da Nedra almanağında yayınlanmıştır. Uğur BÜKE çevirisi ile Can Sanat yayınları tarafından yayımlanan *Şeytanname*, 11 bölüm içermekte olup 63 sayfadır.

Şeytanname romanında anlatılan, özellikle 19. yüzyıl Rus edebiyatında oldukça sık karşılaşılan “küçük insan” imgesinin örneklerinden sayabileceğimiz edebi kahramanlardan biri olan Karatkov'un hikâyesidir. Karatkov KİMAMDEP'te (Kibrit Malzemeleri Merkez Deposu) 10 yıldır kadrolu evrak kayıt şefi olarak çalışmaktadır ve hayatının sonuna kadar da burada çalışacağına dair inanca sahiptir. Fakat bu düşüncesi KİMAMDEP'e yeni bir müdürün gelmesi ile son bulur. Bir sabah işe gittiğinde hiç beklenmedik bir şekilde işten kovulduğunu öğrenir ve asıl hikâye de bu şekilde başlar. Haksız yere işten çıkarılmış olmanın vermiş olduğu acı ile makinalaşmış Sovyet bürokrasisi içinde hak arama mücadelesine düşen Karatkov'un hayal dünyasında gerçek dünyadaki çözümlenemeyen sorunlar adeta şeytan silüetiyle çıkar karşısına. Her

daim iş yapanın cezalandırıldığı, sakıncalı olmanın ortadan kaldırıldığı sistem içinde devletin gözünde böcek kadar değeri olmayan küçük insanların delirten umutsuzluk ve çaresizlik içinde yok oluşunu Karatkov karakteri tüm canlılığı ile gözler önüne serer.

İlk dört bölümde kabul edilebilir rasyonel gündelik bir hayat döngüsünden bahsedilmektedir. Karatkov'un, tam manasıyla memnun olmasa da, her sabah kalkıp gittiği bir işi vardır. İş yerinde bir şeyler ters gitmektedir. Maaşları ödenmemektedir. Karatkov ve iş arkadaşları kendi aralarında hoşnutsuzluklarını dile getiriyor olsalar da yine de çok fazlaca göze batmadan korkarlar. Son emirle maaş ödemelerinin ürettikleri kibritlerle yapacağını öğrendiklerinde dahi sisteme karşı çıkmak akıllarından geçmez. Bu düzen içinde öylesine çaresizdirler ki, durumu hemen kabullenmekten başka şanslarının olmadığını düşünürler.

Karatkov sonra saçlarını karıştırarak kendi kendine şöyle dedi:

“ Ne yapalım, öyle uzun uzun sızlanacak bir şey yok. Biz de satmaya çalışırız!” (*Şeytanname*, s. 13.)

Karatkov bu olumsuz durumu bile kabullenmeye, kendince çözümler bulmaya hazırdır. Fakat tahmin bile edemeyeceği bir şey gelecektir başına. Üçüncü bölümde işe yeni başlayan bir müdürden bahsedilmektedir. Karatkov'un müdür hakkındaki izlenimlerine yer verilir. Müdürün Karatkov

¹ Uzman, MEB (Antalya, Türkiye), cemiletug@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5231-7905 [Tanıtma, Kayıt tarihi: 20.03.2023-kabul tarihi: 20.04.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1285904]

hakkında bir olumsuzluğa neden olacağını izleri bu bölümde saklıdır. Ve fazla da uzun sürmeden Karatkov ertesi sabah işe gittiğinde o alışık olduğu düzenden çıkarılmış olduğunu öğrenir.

“EMİR NO 1

Çok önemli resmî belgelerde karışıklığa neden olan yükümlülüklerine hoş görülemez ihmalkâr davranışı ve işverine kavgadan çıktığı belli olan yüzünün berbat görünüşüyle gelmesi nedeniyle, ayın yirmi beşine kadar tramvay bileti verilerek, ayın yirmi altısı itibarıyla yoldaş Karatkov’un iş akdi sonlandırılmıştır.” (Şeytanname, s. 21.)

Giriş bölümü olarak kabul edeceğimiz bu dört bölüm Karatkov’un işten kovulmasıyla son bulur. İşyle olan ilişkisi kesilen Karatkov hiç zaman kaybetmeden uğradığı haksızlığı açıklamaya çalışır. Önce bu emri yazan müdür Doniç’le görüşmek ister, ama bu pek de mümkün olmaz. Doniç acelesi olduğunu söyleyerek telaşlı ve hızlı bir şekilde iş yerinden ayrılır.

Doniç yoldaş, mırıldandı gittikçe kısılan sesiyle, “Bir dakika, bir şey söylememe izin verir misiniz? Şu emirle ilgili...”

“Yoldaş!” diye haykırdı çılgınca, Karatkov’u geçmeye çalışan aceleci ve telaşlı Doniç, “Görüyorsunuz, meşgulüm! Gidiyorum. Gidiyorum!” (Şeytanname, s. 23.)

Hikâyenin esas örgüsünün başladığı, sistemin hiciv dili ile anlatıldığı ve bu sistem içinde küçük insanların mücadelesi 5. bölümle başlar. İşten kovulan, hak arama mücadelesinde bürokratik bir yapının pençesine düşen ve bu güçle baş edemeyen Karatkov’un yaşadıkları korku dolu bir rüya gibi yansır okura. Bürokrasi içinde karşılaştığı tüm güçlükler neden olanın ancak bir şeytanın işi olabileceğine vurgu yapar sistemi eleştirirken. Çünkü yaşadığı zorluklar başka şeyle izah edilecek gibi değildir. Sovyet sistemini kabul etmeyen, bürokrasiyi kötü ruhların tezahürü gibi gören Karatkov bulunduğu zor duruma akla yatkın çözüm yolları bulamaz ve umutsuzluk içinde yavaş yavaş gerçeklik algısını kaybetmeye başlar.

Karatkov hıçkırarak başının üzerinden hızla akan gri gökyüzüne baktı, sallandı ve acı acı bağırmaya başladı: “Yeter, böyle bırakamam, açığa çıkaracağım.”

Hemen yerinden fırladı ve tramvayın boynuzuna asıldı. Boynuz onu beş dakika kadar sarstı ve dokuz katlı yeşil binanın önüne fırlattı. Girişe koşan Karatkov başını ahşap çitteki dört köşe deliğe soktu ve devasa mavi bir çaydanlığa sordu:

“Yoldaş, şikâyet bürosu nerede?”

“8. kat, 9. koridor, daire 41, oda 302,” dedi çaydanlık kadın sesiyle.” (Şeytanname, s.41.)

Karatkov’un girdiği odalarda göze çarpan her şey olağan dışıdır. Konuştuğu insanlarda bir gariplik vardır. Bu olağan dışı durumlar, düzen içinde ifade özgürlüğünün ne kadar zor olduğunu hievediliş şeklidir. Sistem içinde yetkili bir insana ulaşmanın ve derdini anlatmanın zorluğunun altını çizmek ister.

302 no’lu şikâyet bürosuna giden Karatkov önce makinalarının başında yedi daktilo kadının önünde bulur kendini. Durdurmak isterken içlerinden bir kadınla hiç anlam veremediği bir diyalog başlar. Kadın, “Dediğiniz gibi olsun. Tamam, sizin olacağım.”, der. Ama Karatkov böyle bir talepte bulunmadığı için şaşkıncıdır. Boğuk bir sesle, “Belgelerinizi çaldılar.” demeye çalışır. Tam o esnada bir ihtiyar belirir ve Karatkov’un isminin Kalobkov olduğunu iddia ederek onu çapkınlıkla itham eder. Karatkov ne yapacağını bilmez hâlde adının Karatkov olduğunu anlatmaya çalışır, fakat kimsenin onu duyduğunu yoktur. O karmaşanın içinde bir ses, “Sıradaki...”, der. Bu sesle yeniden ümitleri yeşeren Karatkov, derdini anlatmak üzere içeri girer. Lacivert takımlı, şık, uzun boylu sarışın bir adamın önünde bulur kendini bu kez de.

“Belgelerim çalındı.” dedi Karatkov deli gözlerle çevreye bakınarak. “Bir de kedi çıktı. Hiç hakkı yok. Hayatımda kavga etmedim, gözüüm kibrit yüzünden. Kimsenin beni izlemeye hakkı yok. Ben onun Doniç olup olmadığına bakmıyorum. Her şeyimi çaldılar...” (Şeytanname, s. 51.)

Birbirinden alakasız gibi görünen cümleler sıralar arka arkaya. Çünkü artık hak arama mücadelesinden iyice yorulmuştur. Bir an evvel derdini anlatma telaşındadır. Fakat burada da birtakım gariplikler göze çarpar.

Dişbudak çekmeceden anında, keten gibi açık renk saçları düzgün taranmış bir kafa ve fıldır fıldır mavi gözler görüldü. Onları yılan gibi kıvrılan bir boyun izledi, kolalı yaka hışırdadı, derken ceket, kollar, pantolon görüldü ve bir saniye sonra tamamlanan sekreter, “Günaydın”, diyerek kırmızı çuhanın üstüne çıkiverdi. (Şeytanname, s. 52.)

Karatkov geriledi, elini uzattı ve sarışına şikâyet eden bir tonla seslendi: “Bakın, bakın, masadan çıktı. Bu da ne böyle?” (Şeytanname, s. 52.)

Oysa ki, sekreterin çekmeceden çıkması yalnızca Karatkov için gariptir.

“Sarışın yoldaş!” diye ağlamaya başladı artık bitkin düşen Karatkov, “Beni oyalayıp duruyorsun, bari herhangi bir belge ver. Ellerini öpeyim.” (Şeytanname, s. 53.)

Karatkov derdini her anlatma teşebbüsünde yeni bir tuhaflıkla karşılaşır.

“Lanet olsun!” diye gürlledi sarışın, “Lanet olsun ona. Hey daktilolar!” (Şeytanname, s. 54.)

Sarışının sesi ile birlikte birden duvar Karatkov’un gözü önünde kaybolur. Otuz kadın konga dansı yapmaya başlar. Beyaz kâğıt yılanlar makinaların ağzına girer. Mor şeritli beyaz pantolonlar ortaya çıkar. Bir ses “Giy”, diye seslenir. Başka bir ses “Artık tek kurtuluşu var, beşinci şube Dırkin’e yollayın. Derhal! Hemen”, diye fısıldar...

Dırkin yazan kapının önünde bir süre duraksadı, ama sonra içeri girdi ve kırmızı masası, duvar saatiyle oldukça iyi döşenmiş, rahat bir çalışma odasında buldu kendini. Ufak tefek tumbul Dırkin bir yay gibi masanın ardında fırladı, bıyıkları diken diken bağırdı: “Susunnn!”

Oysa Karatkov daha ağzını bile açmamıştı. (Şeytanname, s. 56.)

Bir Kâbusun içinde olanlara anlam veremeyen insan çaresizliğiyle Dırkin’in kafasına şamdanla vuran Karatkov, Dırkin’in “Yakalayın onu, yakalayın haydudu!” haykırışıyla koşarak kaçmaya başlar.

“Teslim ol!” diye bağırdılar; önden arkadan ortadan ama hepsini tencereden çıkıyormuş gibi dayanılmaz bas bir ses bastırıyordu.

“Bitti”, dedi zayıf bir çığlıkla, “Bitti! Savaş kaybedildi. “Ta-ta-ta-ta!” diye ağzıyla bir ricat borusu çaldı.

Ölüm cesareti bütün yüreğini sardı. Sıkı sıkı tutunup dengesini sağlayarak korkuluğun demirinin üzerine çıktı, üzerinde sallandı, boylu boyunca dikildi ve bağırdı:

“Ölmek, onurunu yitirmekten iyidir!” (Şeytanname, s. 63.)

Ve Karatkov bu kabustan bir daha uyanamaz...

İnsanı sadece maddî bir varlık ve sıradan bir üretim faktörü olarak ele alan, manevî değerlerini hiç sayarak insana gereken özeni göstermeyen sosyalist sistem içerisinde, bireyin değersizleşerek yok oluşunun hikâye edildiği *Şeytanname* romanını okumadan evvel, okurun 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra uygulamaya konan sovyet sosyalist sistemini tanımasını ve güçlü kurgu yapısı, anlatım özelliklerine sahip yazar Mihail Bulgakov’la tanışmasını tavsiye ederim.

